Huliganismul verbal şi limbajul violenței în presa românească actuală

Doina Marta BEJAN

Cele două aspecte la care vom face referire caracterizează din punct de vedere lingvistic o bună parte a presei româneşti din ultimele două decenii, dar şi alte mijloace de comunicare în masă. Ambele au stat în atenția cercetătorilor limbii actuale şi a organismelor de supraveghere a folosirii limbii române în spațiul public.

Sintagma *huliganism verbal* este utilizată de o reputată lingvistă, Mioara Avram, în articolul *Limbajul şi educația*, pentru a caracteriza un anume tip de comportament verbal: „Educația morală şi civică a limbajului trebuie să ducă la deprinderea unei exprimări civilizate, la înlăturarea grosolăniilor de tot felul, care alcătuiesc adevărate acte de huliganism, chiar dacă este vorba numai de un *huliganism verbal*" (Avram 1987: 16–22). Definiția de dicționar a cuvântului *huliganism* – „purtare sau atitudine brutală, care se manifestă prin încălcarea, în mod grosolan, a drepturilor şi a libertăților celorlalți cetățeni, prin acte de agresiune [...]" (DN, s.v.) – atrage atenția asupra nerespectării drepturilor individuale sau colective prin violență (în cazul nostru) lingvistică.

După 1989, prezența limbajului abuziv, huliganic a crescut şi, din limbaj marginal, parte a limbajului cotidian, el a devenit extrem de răspândit, o adevărată piedică în calea civilizației. „Civilizația modernă este construită pe ideea de ordine creată de indivizi cu aceleaşi drepturi şi ale căror acțiuni sunt motivate de dorința de autorealizare. Acest principiu se regăseşte la nivelul instituțiilor şi al practicilor politice şi economice, la nivelul imaginarului social şi în formele disciplinate de educație ale individului modern. O astfel de ordine previne violența, abuzurile şi amenințările reciproce, permițând, de regulă, o funcționare normală a societății" (Taylor 2007: 13). Frecvența huliganismelor verbale în societatea românească actuală este un semn al unei situații aparte a corpului social, dar şi un mijloc prin care ea este instaurată. Presa, ca formă de reflectare şi modelare a realității dizarmonice pe care o trăim, oferă adesea dovezi de forțare a limbii prin lipsă de instrucție şi prin improvizație joasă şi grobiană. Fenomenul este întâlnit atât la limbajul jurnalistic din pamflete, cât şi în cel din textele în care obscenul şi violentul substituie informarea reală, refuzând cititorului dreptul la opinie (de văzut, în special, paginile 2–3, semnate *Alcibiade*, din „România Mare"; exemple din 1998: „putoare fără ruşine, judecătoarea N."; „A.P., cavaler de Kurlanda"; „şef de rahat, oligofrenul D." ş.a).

Într-un eseu asupra imaginarului lingvistic violent românesc se motivează fenomenul la care ne referim: „defularea lingvistică a fost o urmare firească, la nivel emoțional, după căderea regimului comunist, în care funcționase legea cenzurii şi faimoasa limbă de lemn. [...] Această violență lingvistică descătuşată, instaurată

BDD-V349 © 2009 Editura Alfa
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.143 (2026-11-18 21:57:51 UTC)

după căderea comunismului, a devenit, la un moment dat, încălcătoare de tabuuri, promovând derapaje verbale mai mult sau mai puțin intenționate. Cea mai vizibilă a fost tendința de sexualizare a limbajului. [...] anumite segmente din mass-media au promovat o violență lingvistică în sens comercial, pentru a seduce subliminal publicul (într-o *captatio benevolentiae* de tip morbid insidios [...]). În comunism violența lingvistică fusese disciplinată şi exact orientată, ea fiind îngăduită doar împotriva «duşmanilor poporului» [...]. Înainte de comunism, România fusese marcată de democrații integrale sau parțiale, dar care, cu toatele, nu limitaseră decât efemer libertatea de exprimare şi opinie, astfel încât violența lingvistică şi imaginarul său putuseră să funcționeze în voie. După patruzeci şi cinci de ani de comunism însă, verva s-a dovedit a fi incendiară, *adesea depăşind orice limite*" (Cesereanu 2003: 12). Parcurgând presa românească de la Mihai Eminescu până în zilele noastre, autoarea a decodat nouă registre ale limbajului violent, specifice mentalului românesc, pe care le vom prezenta succint (Cesereanu 2003: 8–11):

– registrul *subuman*, prin care se urmăreşte declasarea celui incriminat prin raportarea sa la un statut diferit de cel omenesc: *nimicuri*, *retardați*, *pleavă*, *scursuri*, *handicapat*, *paralitic*, *pitic* etc.;

– registrul *igienizant*, calificativele detectând întotdeauna în cel criticat *un venin*, *o cangrenă*, *o molimă*, care trebuie salubrizată, astfel încât societatea să se însănătoşească, să se purifice;

– registrul *infracțional*, unde cei incriminați sunt deconstruiți până la stadiul delincvenților; declasarea lor este ridicată la rang instituțional, pentru a se demonstra un statut decăzut în mod public şi pentru a se anula prezumția de nevinovăție: *golani*, *derbedei*, *contrarevoluționari*, *bande de legionari* etc.;

– registrul de tip *bestiar*, prin animalizarea adversarului în *bovine*, *porcine*, *viermi*, *şobolani*, *ploşnițe*, *păduchi*, *căpuşe* etc.;

– registrul religios-punitiv, desacralizant şi satanizator, incriminații fiind proiectați ca *monştri ai Apocalipsei*, *eretici*, *practicanți ai liturghiilor negre* etc.;

– registrul *putridului şi al excrementialului* (numit şi tehnica fecalizării), prin preschimbarea în ordură a adversarului: „*Miasme pestilențiale*, *dejecții*, *putregaiuri* încheagă viziuni ale haznalei ori latrinei ridicată la rang existențial" (Cesereanu 2003: 10);

– registrul *sexual sau libidinos*, prin care organele sexuale ale celor incriminați sau cutumele lor erotice sunt ironizate prin *porecle denigratoare*, *anagrame licențioase*, *jocuri de cuvinte cu efect libidinos*, *metafore şi metonimii jignitoare*;

– registrul *funebru*, prin care este vizată *senectutea* celor incriminați, în scopul anihilării existențiale;

– registrul *xenofob şi rasist*, vizând *antisemitismul*, *antimaghiarismul* sau *antițigănismul*.

Dintre aceste nouă registre ale imaginarului lingvistic violent care funcționează în mentalul românesc, patru s-au remarcat prin modul spectaculos-inventiv de realizare: registrul infracțional, cel de tip bestiar, cel putrid-excremential şi cel libidinos.

Acest inventar cutremurător desprins din paginile publicisticii româneşti a ajuns, prin exces de utilizare după 1989, să obosească cititorii şi să fie apreciat drept

BDD-V349 © 2009 Editura Alfa
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.143 (2026-11-18 21:57:51 UTC)

un semn de incapacitate de a susţine o dezbatere de idei, de a recurge la argument a celor care scriu: „Nu există discuţie pornită, din indiferent ce pricină inocentă ori măruntă, care să nu sară de îndată la temperatura de vâlvătaie a *pamfletului*. Ideile, la români, sunt scurte; patimile, în schimb, fulminante. [...] Mai cu seamă de la Arghezi încoace, pamfletul trece drept faptă de mare talent. Nu-i simplă dovadă de temperament, ci dovadă de temperament cu geniu; cu atât mai mult temperament şi cu atât mai mult geniu, cu cât limbajul în care se exprimă e mai pigmentat şi mai apropiat de stilistica de şatră. [...] mitocănia ca maximă ipostază a genialităţii. S-ar părea că geniul român e de la natură mitocan (ori poate a devenit aşa prin cultură?! căci se poate întâmpla). [...] e şi mai omeneşte de înţeles că-*i de preferat drumul scurt şi spectaculos al iritaţiei drumului plictisitor al argumentaţiei*" (Cistelecan 2006: 1). Dispariţia veritabililor polemişti scade şi valoarea pamfletarilor, căci „ei procedează – e o regulă sfântă, generală – prin a-şi reduce adversarul la o caricatură; acesta se relevă atât de pipernicit (în gândire, în fapte, în celebritate şi în alte cele), încât [...] ideea minimă de dezbatere, cu un astfel de specimen, e compromiţătoare strict; nu dezbaterea ca atare, ci simpla ei posibilitate teoretică este jignitoare. Cu toate astea, tonul urcă în proporţie directă (şi inversă) cu pipernicirea victimei (că de adversar, partener etc. nu mai poate fi vorba) [...]. Concluzia e întotdeauna una singură şi precisă: cu asemenea inşi nu merită să stai de vorbă; de fapt, n-ai cu cine sta de vorbă" (Cistelecan 2006: 1). Se dezvăluie astfel realitatea lipsei de comunicare ce se ascunde în spatele violenţei verbale.

Saturat de exhibiţionismul cuvintelor şi al expresiilor tabu şi de violenţa atacurilor verbale, limbajul jurnalistic, formă a discursului public, reflectă realităţile sociale ale momentului istoric actual, dar şi ecoul la o seducţie lingvistică specifică, devenită „modă", stând, deci, sub semnul vremelniciei. Nu trebuie însă pierdut din vedere faptul că mass-media (ziarul, radioul, televiziunea) conferă prestigiu „noutăţilor" lingvistice, le transformă în modele, devenind, după şcoală, cel mai important factor de educaţie lingvistică. Ca urmare, se cere „ecologizarea lingvistică a spaţiului public" (Gruiţă 2006: 12).

Cel de-al doilea aspect la care facem referire, *limbajul violenţei*, necesită o clarificare a termenului *violenţă*. În Trăsnea, Kallos (1977), cuvântul primea următoarea definiţie ştiinţifică: „întrebuinţare a forţei brutale, constrângere cu forţă". În DEX (1984), cuvântul apare ca polisemantic – având şase sensuri – dintre care amintim: „însuşirea, caracterul a ceea ce este violent" (1); „putere mare, intensitate, tărie" (2); „lipsă de stăpânire în vorbire sau în fapte; vehemenţă, furie" (3). Prin sintagma *limbajul violenţei* înţelegem, pe de o parte, violenţa în limbaj prin porecle, înjurături, insulte, blasfemii, iar pe de altă parte, utilizarea în presă a unui limbaj care să sugereze permanenţa ideii de agresiune. Avem în vedere pagina ştirilor de senzaţie, numite de obicei „Eveniment" sau „Actualitate", din cele mai multe cotidiene. Aici se poate observa cu uşurinţă predominanţa unor verbe ca *a viola*: „Copil *violat* de băiatul vecinilor" („Telegraf" – „Eveniment", 1 aprilie 2004, nr. 76); *a lovi*: „*M-a lovit* până n-am mai ştiut de mine, mi-a dat cu picioarele până m-a băgat într-un şanţ" („Telegraf" – „Eveniment", anul XIV, 16 noiembrie 2005, nr. 260), cu variantele *a fi bătut măr*: „Trei fraţi *bătuţi măr* la Cumpăna" („Telegraf" – „Eveniment", anul XIV, 7 noiembrie 2005, nr. 262) şi *a ameninţa cu bătaia*, *cu moartea*: „Profesor *ameninţat* de un elev *cu bătaia* în timpul orelor" („Telegraf" –

BDD-V349 © 2009 Editura Alfa
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.143 (2026-11-18 21:57:51 UTC)

„Eveniment”, anul XIV, 21 noiembrie 2005, nr. 274); *a muri* (*asfixiat*, *carbonizat*, *înecat*): „O bătrână *a murit carbonizată* în propria casă” („Telegraf” – „Eveniment”, anul XIII, 2 aprilie 2004, nr. 77). Se pot enumera, de asemenea, o serie de substantive care aparţin aceleiaşi sfere semantice a agresiunii: *altercaţie*, *bătaie*, *sânge*, *conflict*, *incident*, *lovituri*, *agresiuni*, *dispariţie*, *viol*, *muşcătură*, *bestialitate*, *perversiuni*, *vânătăi*, *traumatisme*, *inconştienţă* ş.a. Folosirea în exces a adjectivelor calificative clişeizate, uneori tautologice, care exprimă o afectivitate convenţională şi au o îndoielnică valoare de reliefare, în context cu *viol*, *asasinat*, *crimă*, *masacru*, caracterizează limbajul ştirilor de senzaţie. Apariţia vocabulelor amintite în titluri narative sau incomplete, scrise cu majuscule spre a atrage atenţia, creează imaginea unei societăţi dominate de violenţă. Desigur, apariţia *limbajului violenţei* ţine şi de o anumită stilistică a genului publicistic de senzaţie, care transformă în eveniment fapte cu caracter grav sau ireversibil, dar constanta lui utilizare impune un anumit model comportamental, nedorit în societate.

Aspectele prezentate atrag atenţia asupra responsabilităţii mânuirii limbii de către presă, amândouă având forţa de a „naşte” realitate.

Bibliografie

Avram 1987: Mioara Avram, *Probleme ale exprimării corecte*, Bucureşti, Editura Academiei Române.

Cesereanu 2003: Ruxandra Cereseanu, *Imaginarul violent al românilor*, Bucureşti, Editura Humanitas.

Cistelecan 2006: Alexandru Cistelecan, *Iritarea la români*, în „Bucureştiul Cultural”, VI, nr. 7.

DEX: [Academia Română, Institutul de Lingvistică „Iorgu Iordan”], *Dicţionarul explicativ al limbii române*, Bucureşti, Editura Academiei Române, 1984.

DN: Constant Maneca, Florin Marcu, *Dicţionar de neologisme*, Bucureşti, Editura Academiei Române, 1978.

Gruiţă 2006: Gligor Gruiţă, *Moda lingvistică 2007: norma, uzul şi abuzul*, Piteşti, Editura Paralela 45.

Taylor 2007: Charles Taylor, *Notes on the Sources of Violence: Perennial and Modern*, traducere de Dana Oancea & Bogdan Diaconu, „Revista 22”, XVIII, 2007, nr. 13 (890).

Trăsnea, Kallos 1977: Ovidiu Trăsnea, Nicolae Kallos (coord.), *Mică enciclopedie de politologie*, Editura Ştiinţifică şi Enciclopedică, Bucureşti.

Le houliganisme verbal et le langage de la violence dans la presse roumaine actuelle

Ce commentaire attire l’attention sur l’emploi du langage violent dans la presse, qui promeut la vulgarité dans des formes intolérables, la xénophobie, les discriminations de toutes sortes. La violence verbale crée l’image d’une société insécure, ressentimentaire et brutale où la communication réelle est absente.

Galaţi, România

BDD-V349 © 2009 Editura Alfa
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.143 (2026-11-18 21:57:51 UTC)